

UDK: 373.3:004.8

**BOSHLANG'ICH SINFLARDA SUN'IY INTELLEKTDAN
FOYDALANISHNING FOYDALI VA SALBIY JIHATLARI****Baxramova Shahnoza Xolyigit qizi**

Boshlang'ich ta'lim o'qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur tezizda boshlang'ich sinflarda sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanishning pedagogik imkoniyatlari, afzalliklari va ehtimoliy salbiy jihatlari yoritilgan. Zamonaviy ta'lim jarayonida sun'iy intellektdan foydalanish o'qituvchiga o'quv materiallarini tayyorlash, topshiriqlarni individuallashtirish, o'quvchilarning bilim darajasiga mos mashqlar ishlab chiqish hamda darslarni interaktiv tashkil etishda yordam beradi. Shu bilan birga, sun'iy intellektdan haddan tashqari foydalanish o'quvchilarning mustaqil fikrlashi, ijodkorligi va muammoli vaziyatlarni mustaqil hal qilish ko'nikmalariga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Maqolada mazkur texnologiyadan boshlang'ich ta'limda oqilona, maqsadli va pedagogik nazorat asosida foydalanish zarurligi asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: sun'iy intellekt, boshlang'ich ta'lim, raqamli ta'lim, innovatsion texnologiya, o'quvchi, o'qituvchi, individual ta'lim, raqamli kompetensiya.

KIRISH

Bugungi kunda raqamli texnologiyalar hayotning barcha sohalarini qatori ta'lim tizimiga ham jadal kirib kelmoqda. Ayniqsa, sun'iy intellekt texnologiyalarining rivojlanishi ta'lim jarayonini tashkil etish, o'quv materiallarini yaratish va o'quvchilarning individual ehtiyojlarini hisobga olish uchun yangi imkoniyatlarni yuzaga keltirmoqda.

Boshlang'ich ta'lim insonning keyingi ta'lim faoliyati uchun muhim poydevor yaratadigan bosqichdir. Aynan shu davrda o'quvchining bilim olishga munosabati, mustaqil fikrlashi, ijodkorligi, muloqot qilish va muammoni hal etish ko'nikmalari shakllanadi. Shu sababli boshlang'ich sinflarda sun'iy intellektdan foydalanish masalasiga ehtiyotkorlik va pedagogik yondashuv bilan qarash talab etiladi.

Sun'iy intellektning ta'limdagi asosiy vazifasi o'qituvchini almashtirish emas, balki uning pedagogik faoliyatini qo'llab-quvvatlashdan iborat bo'lishi kerak. O'qituvchi sun'iy intellekt vositalaridan to'g'ri foydalanish orqali darsning mazmunini boyitishi, turli darajadagi topshiriqlar yaratishi va o'quvchilarning ta'lim olish jarayonini yanada qiziqarli tashkil etishi mumkin.

ASOSIY QISM

Boshlang'ich ta'limda sun'iy intellektning foydali jihatlari

Sun'iy intellektning boshlang'ich ta'limdagi eng muhim afzalliklaridan biri — **ta'limni individuallashtirish imkoniyatidir**. Bir sinfdagi o'quvchilarning bilim darajasi, qiziqishi va o'zlashtirish tezligi turlicha bo'ladi. Sun'iy intellekt yordamida bir mavzu bo'yicha turli murakkablikdagi topshiriqlarni ishlab chiqish mumkin.

Masalan, matematika darsida mavzuni yaxshi o'zlashtirgan o'quvchilar uchun murakkabroq masalalar, qo'shimcha yordamga muhtoj o'quvchilar uchun esa sodda va bosqichma-bosqich topshiriqlar tayyorlash mumkin. Bu o'qituvchiga har bir o'quvchining imkoniyatini hisobga olishda yordam beradi.

Sun'iy intellektning yana bir muhim imkoniyati — **o'quv materiallarini tezkor tayyorlashdir**. O'qituvchi dars ishlanmasi, savol-javoblar, test topshiriqlari, mantiqiy mashqlar, ijodiy vazifalar va didaktik materiallarni tayyorlashda sun'iy intellektdan yordamchi vosita sifatida foydalanishi mumkin.

Bundan tashqari, sun'iy intellekt boshlang'ich sinf darslarini **interaktiv va qiziqarli** tashkil etishga xizmat qiladi. O'yin elementlari, savol-javoblar, hikoyalar, topshiriqlar va turli ta'limiy faoliyatlarni dars mazmuniga moslashtirish mumkin. Bu esa o'quvchilarning darsga bo'lgan qiziqishini oshirishga yordam beradi.

Sun'iy intellekt o'qituvchining **vaqtini tejash** imkonini ham beradi. Kundalik pedagogik faoliyatda takroriy xarakterga ega bo'lgan ayrim vazifalarni texnologiya yordamida tezroq bajarish mumkin. Natijada o'qituvchi o'quvchilar bilan individual ishlash, ularning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish va tarbiyaviy faoliyatga ko'proq vaqt ajratishi mumkin.

Sun'iy intellektdan foydalanishning salbiy jihatlari

Har qanday texnologiya kabi sun'iy intellektdan foydalanish ham muayyan xavf va cheklovlarni keltirib chiqaradi. Ayniqsa, boshlang'ich yoshdagi o'quvchilar bilan ishlashda bu jihatlarga alohida e'tibor berish zarur.

Birinchi muammo — **o'quvchining mustaqil fikrlash qobiliyatiga ta'sir qilish ehtimoli**. Agar o'quvchi har bir topshiriqning javobini tayyor holda sun'iy intellektdan olishga odatlansa, u mustaqil izlanish, tahlil qilish va xulosa chiqarishga kamroq harakat qilishi mumkin.

Ikkinchi muammo — **ma'lumotlarning ishonchliligi**. Sun'iy intellekt ayrim holatlarda noto'g'ri yoki to'liq bo'lmagan ma'lumot taqdim etishi mumkin. Shuning uchun o'qituvchi sun'iy intellekt yordamida olingan ma'lumotlarni tekshirishi, o'quvchilarga esa har qanday ma'lumotni tanqidiy baholash ko'nikmasini shakllantirishi lozim.

Uchinchi jihat — **insoniy muloqotning kamayish xavfi**. Boshlang'ich ta'limda o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi jonli muloqot, tengdoshlar bilan hamkorlik va jamoaviy faoliyat katta ahamiyatga ega. Sun'iy intellekt ushbu jarayonlarning o'rnini bosa olmaydi.

Shuningdek, raqamli vositalardan me'yorida ortiq foydalanish o'quvchining real hayotdagi faoliyatlari, kitob o'qishi, qo'l bilan yozishi, ijodiy mashg'ulotlari va tengdoshlari bilan muloqotiga yetarli vaqt ajratmasligiga sabab bo'lishi mumkin.

O'qituvchining roli

Boshlang'ich ta'limda sun'iy intellektdan foydalanishda o'qituvchining roli hal qiluvchi ahamiyatga ega. O'qituvchi texnologiyani shunchaki qo'llash bilan cheklanmasdan, uning ta'limiy maqsadga qanchalik mos kelishini aniqlashi kerak.

Sun'iy intellekt tomonidan yaratilgan materiallar o'quvchilarning yosh xususiyatlari, bilim darajasi va psixologik imkoniyatlariga moslashtirilishi zarur. O'qituvchi tayyor materialni bevosita qo'llashdan oldin uni tahlil qilishi, xatolarini tuzatishi va o'zining pedagogik tajribasi asosida takomillashtirishi lozim.

Shu nuqtayi nazardan, sun'iy intellektni **“o'qituvchining o'rnini bosuvchi vosita” emas, balki “o'qituvchining yordamchisi”** sifatida baholash maqsadga muvofiq.

MUHOKAMA

Boshlang'ich ta'limda sun'iy intellektdan foydalanishning samaradorligi, avvalo, undan qanday maqsadda va qanday usulda foydalanilishiga bog'liq. Texnologiyaning o'zi ta'lim sifatini avtomatik ravishda oshirib bermaydi.

Natija o'qituvchining pedagogik mahorati, metodik yondashuvi va raqamli kompetensiyasi bilan belgilanadi.

Sun'iy intellektdan foydalanish jarayonida quyidagi tamoyillarga amal qilish

maqsadga muvofiq:

- sun'iy intellektdan aniq pedagogik maqsad asosida foydalanish;
- o'quvchilarning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olish;
- o'quvchining mustaqil fikrlashi va ijodkorligini ustuvor qo'yish;
- sun'iy intellekt taqdim etgan ma'lumotlarni tekshirish;
- raqamli vositalardan foydalanish vaqtini me'yorlashtirish;
- o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi jonli muloqotni saqlab qolish;
- o'quvchilarda raqamli va axborot savodxonligini shakllantirish.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, sun'iy intellekt boshlang'ich ta'limni rivojlantirish uchun katta imkoniyatlarga ega zamonaviy texnologiyalardan biridir. Uning yordamida o'qituvchi ta'lim jarayonini individuallashtirishi, o'quv materiallarini tezkor tayyorlashi, turli darajadagi topshiriqlar yaratishi va darslarni qiziqarli tashkil etishi mumkin.

Shu bilan birga, sun'iy intellektdan haddan tashqari foydalanish o'quvchining mustaqil fikrlashi, ijodkorligi va real muloqot ko'nikmalarining rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatishi ehtimoli mavjud. Shuning uchun boshlang'ich ta'limda sun'iy intellektdan foydalanish jarayoni o'qituvchi nazorati, pedagogik maqsad va axloqiy me'yorlar asosida tashkil etilishi kerak.

Eng maqbul yondashuv — **an'anaviy pedagogik metodlar va zamonaviy sun'iy intellekt imkoniyatlarini uyg'unlashtirish**dir. Bunday yondashuv o'quvchilarning zamonaviy raqamli kompetensiyalarini shakllantirish bilan birga, ularning mustaqil fikrlashi, ijodkorligi va insoniy muloqot ko'nikmalarini ham rivojlantirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. UNESCO. *Guidance for Generative AI in Education and Research*. Paris: UNESCO, 2023.
2. UNESCO. *Artificial Intelligence and Education: Guidance for Policy-makers*. Paris: UNESCO, 2021.
3. OECD. *Digital Education Outlook 2023: Towards an Effective Digital Education Ecosystem*. OECD Publishing, 2023.
4. UNESCO. *AI and Education: Guidance for Policy-makers*. Paris: UNESCO.
5. European Commission. *Ethical Guidelines on the Use of Artificial Intelligence (AI)*

- and Data in Teaching and Learning for Educators*. European Commission.
6. OECD. *The Future of Education and Skills 2030*. OECD.
 7. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining raqamli texnologiyalar va ta'lim tizimini rivojlantirishga oid farmon va qararlari.
 8. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni.
 9. O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligining ta'limni raqamlashtirishga oid materiallari.
 10. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar va boshlang'ich ta'lim metodikasiga oid ilmiy-metodik adabiyotlar.